

OM MALMHAXAR I NORR

Tillägg till Seth Janssons artikel i Medd/MAS nr 3/83 om vrakfyndet i Salmisviken vid Haparanda.

Det finns flera fynd och uppgifter vid Norrlandskusten som kan knytas till malmhaxar och malmtransport. Undertecknad ger i Från Gästrikland 1980(-81) en lista på "hax-"fynd, som lika gärna kan röra sig om malmhaxar som andra typer av transportfartyg. Totalt finns ett 15-tal.

Vid Hammarsbron i Angermanälven har laxfiskare tid efter annan (även nyligen) fiskat upp vrakdelar från ett sjunket flatbottnat och klinkbyggt fartyg, som allmänt ansetts vara från en malmhaxe. Man har då tänkt på malmtransporterna. Som Friberg påpekar (1951 t ex s 302) har transporter per båt och skuta utan problem kunnat ske just upp till Hammar. Man har kunnat gå direkt dit från t ex Utö. Men där ovanför måste lasten läktas över till haxar eller prämar av mindre slag som delvis fick dras upp för älven. Det är troligen en sådan som slitit sig och blivit forsens rov.

Träfynden består av såväl spant och delar av bord och är relativt välbevarade, trots att de förvaras utan värd och konservering på Forseds hembygdsgränd (Ytterlännäs hembygdsförening).

Fyndplatsen är väl värd en undersökning, men är illa skyddad.

Dateringen av resterna är osäker, men Graninge bruk grundades 1673, om än produktionen påbörjades, med föga framgång, 1682. Bl a var det just problemen med malmtransporten som var hindret. Brukens haxar tog för bara 60 å 70 skeppund (20 lispund, c 170 kg) med fyra man vid årorna (Norberg 1962 s 10,30). De övriga bruken nära älven, Sollefteå, Bollsta, Gålsjö m fl är senare och tillhör i huvudsak 1700-tal.

Dessutom finns vrakuppgifter nära ett grund i södra Gävlebukten som kallas Bollstastena. Sannolikt rör det sig om ett förlisningsnamn, kanske efter ett fartyg på väg till Bollsta masugn (1741-) eventuellt med namnet "Bollsta" eller motsvarande. Förslagsvis var fartyget på väg till eller ifrån Utö i Stockholms skärgård.

Friberg, N.: 1951 Vägarna i Västernorrlands län. Sthlm CW(Ö-vik)
Norberg, P.: 1952 Angermanländsk järnhantering. Uppsala.